

PROPOSED GCF/UNEP/EPA PROJECT “CLIMATE-RESILIENT LANDSCAPES FOR SUSTAINABLE LIVELIHOODS IN NORTHERN GHANA”

ANNEX 6C

INDIGENOUS PEOPLES PLANNING FRAMEWORK (IPPF)

Executive Summary for Disclosure

Executive summary

Gbaɲ kaɲa kaane Tenjimbiiis Banir Tuuma dine ka ti buon ye “Indigenous Peoples Planning Framework (IPPF)” la pa’an. Di maali ye di sɔɲ ka Tenjimbiiis nyan paas tuumkane di sɔɲ kpaarib zaɲ ken tengbaɲ ti’asug ne di daɲ yela ni, ka ba pɔdi li yu’ur ye “Climate-resilient landscapes for sustainable livelihoods in northern Ghana” la tuuma ni. Gbaɲ la maali ye di sɔɲ gu’ tadimbane nar ye paas sɔɲir tuuma nwa ni la ka ba dɔlis wada gbaɲ kane yu’uri buon “Free, Prior and Informed Consent (FPIC)” la ni paas zaalim, ka me dɔlis wada bane Ghana ne dunia wɔsa ni gu’ud Tenjimbiiis Vum-bellim be veensug pɔɔgɔn la.

Pa’alug gbaɲ nwa nii, Tenjimbiiis gbin dɔlisidne si’eli ka wada gbaɲ kane ka ti buon ye “Green Climate Fund’s Indigenous Policy” dine ka dunia wɔsa siak tisi li ye di sid ane wada gbaɲ sɔɲ la ne pa’al tenjimbiiis an sieba veensug bama buudi ni la. Wada gbaɲ la pa’al ye Tenjimbiiis ane nimbane la’as be zin’ig yinne ni, ka mɔr si’eli weligi ba ka ba aan ba kɔn’ ne wɔrɔg bane kpelim tengbaɲ kan su’ulum ni la, ka ne ba an nimbane paɲi pɔ zu’oe kɔɔ ka ba pɔ taa kaani ba paasid la. Suobane ka ba mɔr pa’an la sieba ane:

- i. Ba ya’a baɲi ba meɲ ye ban ane Tenjimbiiis;
- ii. Ba ya’a la’as be zin’ig yinne ni, ka beɲir yinne baki ba ka aan ba kɔn’;
- iii. Ba ya’a la’as mɔr su’ulum, tuuma, malima kɔɔ na’am su’ulum yinne;
- iv. Ba ya’a la’as pian’ad pian’agiɲ-gaɲ yinne; ne
- v. Ba ya’a kae nimbane mɔr zi’esim tita’ar be tengbaɲ la gilli nii.

Ghana kpela nwa nii, di be ye wada kae pa’an nimbane an Tenjimbiiis ne saam veensug maalug nii, amaa buudbane be timbibis sieba ni la si’al ye ba be wada la ne kaan ninsieba la ni. Tuuma la ye di dɔlisne zi’elis bane an meɲ-baɲir la ni kimm ni veens baɲ nimbama buudi gaans paas tuuma nwa maalug ni. Ti ya’a ye buudbibis, di ane dine ka IPPF pa’al ye ba sum ka ba an buudi bi’ela la’as zin’i tembil yinne ni, ka buudi naamug wada bane be IPPF ni la gu’uli ba, amaa GCF suoya la ni ka ti na dɔlis gaans suor-wɔsa ne li nidib, din na niɲ si’em ka di nyanɲi dɔlis zi’elis bane be Tenjimbiiis Gaansug Wada dine an “Indigenous Peoples Policy” ni la wɔsa.

Wada gbaɲ dine ka ti buon ye IPPF la pa’al suobane ka tin a dɔlis la’as nimbane tullum be tuuma nwa ni la wɔsa, n sɔns ne ba ka ti wɔsa la’as taaba maal gbaɲ kane ka ti na pɔd ye gaans Tenjimbiiis Gaansug Gban’ar gbaɲ “Indigenous Peoples Plan (IPPs)” be tuuma nwa maalug saɲa. Di ya’a nyan ka tuuma nwa zin’ig paamug yela wɔsa naae ka tuuma nwa nam pin’il be di pin’ilug nya’an gbaa, wada gbaɲ kan ye di sɔɲne ka Tenjimbiiis mɔr tuuma la ken si’em-si’em daar wɔsa labaar titva. A-paas Tenjimbiiis be si’el wɔsa ni la ye di la’am sɔɲne ka tuuma nwa nyan paami di gban’ar dine an ye di paas so’ wɔsa, ka ke ka ba kpen’esi ba nu’us be tuuma la ni, ka teɲ la wɔsa nyan dii di nyɔɔdi azinzima la ni.

IPPF gosne ka Tenjimbiiis baɲid, ba dɔlisug, ne ban na paas tuuma la ni gaad si’el wɔsa. Dinzug, di nar ka ti muk ka tenjimbiiis la kpen’esi ba meɲ be tuuma la gban’ar ni, tuuma la tigimug ni, tuuma la pin’ilug ni, ne tuuma la tuon-ken gosug ni. Di lem maal suobane na nyanɲi deɲim gu’ daɲ be deɲ bane na ti ken tuuma nwa ni na, ka ke ka tuuma la nyan sɔɲ tandim la’asugnam la wɔsa azinzima. A-sɔnsid ne taaba nyain be si’el wɔsa ni la pa’ali ye, IPPF maligim muk nies tuuma nwa yelkpeɲ dine an ye di paas so’ wɔsa be di ni la, ye nidib ne teɲ la wɔsa zi’en titva be tuuma nwa sɔɲir ni la.

Ne’ɛɲa nii, IPPF tumne pa’an suobane nar ye tuuma naamug dim dɔlis ke ka Tenjimbiiis da ane bane la’am paas tuuma gban’ar la ni ma’aane, amaa ye ba an bane na zani tuuma la ka di ken

tuon titwa ka dawɔ da beɛ, ka so' wɔsa nyan paae li. Wada gbaɔɔ ka pa'alɔg nii, tuuma la boodɔne ye li nyan di ya'an tita'ar be teɔ la wɔsa ni, ka di kas-kas ane ye di tis tadinam ne buudbibis la paɔ, ka me sɔɔ dine wɔsa an teɔgbaɔɔ ti'asɔg zi'enɔg tuuma Ghana nwa ni ka di nyanɔ mɔr nyɔɔd bɔn na tis so' wɔsa, teɔ wɔsa, ne buudi wɔsa ni, ka tɔm tis so' wɔsa boɔrɔm.

Tuuma la ne an si'el gɔɔ

Kuob ne gɔ'ɔl tuuma dine be Ghana datɔɔ (tuuru) baba n sɔ'ɔɔid dasam ne pɔ'asada wɔɔ pisnii tɔt-kɔbɔg (80%) pɔɔgin la pi'eli [ne pɔbibis-kuodib](#) ma'aa, ka ba pamm me ane bane taa mɔr saa ku'om kuod bi'el-bi'el n dit, ka taa dɔlisid tinkɔrɔgɔm dim kuob suoya ni ne nasaabaɔir bi'ela ni kuod.

Uvni ne yuugid si'em be Ghana datɔɔ baba la zugu ke ka diib taa pasigidi ani la saɔa wɔsa la. Nintan tɔɔgalisɔg dine be Ghana datɔɔ baba la me pɔn deɔim paasne ke ka ku'om diginɔg tɔi be ani, ka lee kpemisid ku'om kpiingid tɔ' be ku'om zin'is wɔɔ bulis, nasaamu'a, ne kɔldaad bane sɔɔid ka ti nyet ku'om tisid nidib ne bɔnkɔnbid wɔsa la ni, hali la'am ne sɔn gaarimnam kuobnam ni wɔsa la. Nintantɔɔlɔg dɔɔb dine la'am paas teɔgbaɔɔ ti'asɔg dawɔnam ni la la'am paas ke ka yel la nɔbɔgid, ka ba pamm ane mɔnyalima nɔbigir, bɔn-ian'ada, ne zunzunya bane san'amid diibnam la ni yela. Alamen, ka saa nigalisɔg me taa ta'asid ka ku'owak dɔɔb be Ghana datɔɔ zin'is bedigɔ ni, n san'amid zɔɔd, nɔ'ɔsid vɔm, ka san'amid la'ad kɔn'ɔb-kɔn'ɔb ani, hali ka la'am sied la'ad su'ab paɔ be Ghana datɔɔ (tuuru) baba la.

Tuumkana gban'ar ane ye di nyan sɔɔ tebig teɔgbaɔɔ zi'esim ka tis kpaatadimna ne pɔbibis-kuodib bane be Ghana datɔɔ (tuuru) baba la, ka di sɔɔ kpemis ba tuuma ne saɔa wɔsa diib bennim, ne kuob ne gɔ'ɔl kpikpiɔɔ tuuma la gilli. Tuuma la zi'esim pɔne zin'isatan', yiiga ane teɔbaɔɔ ti'asɔg labaya tiligid ne tɔ' vumusug zanbina dine na sɔɔ gu' sawak ne ku'owak dawɔ, teɔbaɔɔ ti'asɔg gu'ub be sɔn kuob ni, paas ne tam-beena tendigir (wɔɔ mu'agbeed tendigir, na'abuga tendigir, tiis seeb, ne mɔɔg nyu'ub gu'ub tuuma) dine na sɔɔ tilig tam ku'ɔlɔm ne maalɔg, ku'om ne tentan ku'olug, ka gu' la'akanda yiis ku'owak duob ni.

Tuuma la ye di tɔm bene zin'isatan' ni: teɔ ben ni, dine ye di gɔs gban'asa ne pin'ilɔg la'abane nar yela, sɔ'ɔlɔm ben ni, dine ye di sɔɔ tebig teɔgbaɔɔ labaya tisib dine ye di tɔm be Ghana datɔɔ la wɔsa, teɔgbaɔɔ labaya tisib tuuma la suɔir dine ye di tɔm be Ghana dagɔbɔg baba, ne Ghana gilli ni; dine ye di gban'e gban'asa zaɔ ken sawak ne ku'owak ne ba dawɔnam yela an si'em Ghana nwa gilli ni. Teɔ ben la'asɔg tuumbane gɔsid tiakir siakir yela la na yel Distirik ben gban'asa dim ne bane gɔsidi li ligidi diib yela la ka ba baɔ yelbane ken, ka gban'e gban'asa dɔlis paɔ maalɔg ne baɔir tiegir be Distirik gban'asa tɔntɔnib la ni; ka ke ka ba me nyan gban'e tuuma la ne nar ye di tɔm si'em-si'em. La'am paas ne teɔindim pa'alɔg tuuma la nii, tuuma la tɔlɔs ne labaya tisib dine na sɔɔ baɔir paamɔg ne nasaabaɔir ti'asɔg be temis la wɔsa ni, dine na tɔlis sɔɔ ka tuumkana zi'eni li nyari ka telig sɔ'ɔɔir nam la wɔsa.

Tuumkana gban'ene ye di tɔm be North East, (dine be Nalerigu sɔ'ɔlɔm la), Upper East (dine be Bolga sɔ'ɔlɔm la) ne Upper West (dine a be Wa sɔ'ɔlɔm la), bane wɔsa la'as be Ghana datɔɔ baba la. Di ye di tɔm bene distiriknamanii bane ka ba gaansi ba ne nimmɔa ka di ane ba namisɔgɔ zu'oe si'em be teɔbaɔɔ ti'asɔg dawɔnam ni yela si'em la. Disitiriknamanii la ane:

- Jirapa, Lambussie, Lawra ne Wa West Distiriknam bane be Wa Sɔ'ɔlɔm ni la.
- Binduri and Garu Distiriknam bane be Boliga Sɔ'ɔlɔm ni la; ne
- East Mamprusi and Yunyoo-Nasuan Distiriknam bane be North East Sɔ'ɔlɔm ni la.

Distiriknamanii la wusa nii, tuma la ye di sunne ka kuob ne gu'ul tuma ne nidib vum-bellim be temis kobiga ne pisi (120) ni, ka ba paam tebigir hali ti paae yumayopoi ni, la'am paas ne vumusug labaya tisib dine na sun so' wusa be distiriknamanii (8) la ni.

Tegbau Gu'ub Tuma dine ka ti buon ye EPA la ye di gosi tuma la yela. Di na la'as tum ne Gomna lugukane gosid diib bellim yela, ka ti buon ye Ministry of Food Security and Agriculture la, ka Ghana Meteorological tuma dim ne Ku'om Luga Tuma dim suni ba ne tumbane be, ka sun tolis pobibis-kuodib bane Ghana datun baba la, ka ba paam tegbau siak-sun dine na na zi'en titva ka zi zud maalug ne diib bedigu na sun bunvlnam wusa vum.

Tenimbiis Paasug Wada Gbau la Yelkpani an Si'el

Tenimbiis Paasug Wada Gbau maalug dine ka ba buon ye IPPF la maali ye di pa'al zi'elis bane nar ye ba be ne suokane ka ba na dolis denim paam Tenimbiis Ghana nwa ni paas ka ba maal IPP(s) be tumkana ni¹. IPPs bama ya'a maal naae ka pin'il tuma, ba ye ba sunne demis tumkane wusa saa na bod tenimbiis paasug beog daar, di na sun ka ba paasug la mor gbin, ka gu' dau bane enti be di pugun la. Ba paasug la ye di morne bama, amaa kae bama ma'aane; ba na la'am paas be nimbane mor tullum si'alug la ni, putenra gban'asug ni, ne suobane ka tuma la na dolis tum ka so' wusa dii di nyodi azimzima la ni. Ghana ne pu zi'el wada nyain pa'an nimbane an Tenimbiis la zugo, GCF wada la na tum, din saligim an dine ka temis wusa siak sida tisi di ka mori di tum tuma be Tenimbiis Paasug Tuma ni la. Alazugo, IPPF gbau kana maali ye di sun ka Tenimbiis bee buudbibis bane be tembibisin ka nar ye ba paas la, wu bane la'as mor malima yinne, men-banjir yinne ko mor kurumin labaya pa'an ye ba ane yinne la ane nyain ye ba nar ye ba paas, ka di nar ye ti gu'ue ba be tumkana ni. Labakane pa'an suokane vikkii nar ye so' dolis paas tuma nwa ni la sob digil tenin nwa.

IPPF boorum dine dolis ne IPP boorum la pa'al nyain ye, tum la ane zin'ig-vikki tuma, dinzug la, sunir tumkana labaya wusa na nanyi yi paalu nyain na bene tuma nwa pin'ilug nya'an ma'aa. Pin'ilug tumkana buudi ta'as ka IPP gbau la maan be tuma nwa eenbug saja sa, ye di sun ka Tenimbiis Paasug tuma la nanyi pa'al tumkana ne an zin'ig-vikki si'em ne lababane be wusa. Labakana ya'a maal naae be tuma nwa eenbug saja la, di na sun ka tuma la nyan nie nyain pa'al tembane nar ye ba paas la ne sum ye ba an tensieba buudi, dine na sun ka Tenimbiis la nyan siak paasi ba men be tuma nwa ni, ne di nobugur saja tuma wusa.

Tenimbiis Ghana nwa ni, wu Simibane gu' nidib niigi ne la'asug dim bane tu'al be GCF wada gbau la ni n an bane ka gbau la siak sida tisi ba ye ba ane Tenimbiis la; wu ba ya'a la'as mor kurumin labaya yinne pa'an ye ba ane buud-tadis, ka ba paasug an tilas ye ba paas ka tuma la nyan ken titva, di nar ye ba paas. IPPF tum la ane ye di pa'al tuma nwa suor la an nyain si'em, ka me ke ka so' wusa siak sida tisi li, ka di dolisidne ten wusa ne di yela ni; dine yela ta'as ka sunir tumbama maan la. IPPs la naamug be tuma nwa eenbug saja la pa'ali ye Tenimbiis Putenra Paasug la daa maali titva, di daa dol suor, ka me an labakane pa'al tum la vikki ye ba paasug be tuma la ya'abug ne di pin'ilug wusa ane kassi ka me mor gbin.

Tum nwa ya'abug daa nok kpen'esne tenimbiis si'alug tuma dine daa bas suor ka ti nanyi gaans nimbane mor tullum tum nwa ni la, si'ali ba saja bedigu be nwadis piiga ne anii bane daa an tum nwa eenbug saja la. Ne'nja pa'al ye, Tenimbiis Paasug boorum la an dine gaad tuon yiiga ka si'el wusa naan dol be tumkana ni. Bane mor tullum si'alug ne tuma la eenbug

¹ The proposed project is being implemented in two discrete regions. These regions may be subject to different types of socio-cultural pressures that may necessitate the development of differential IPPs. Whether a single IPP or two similar IPPs will need to be developed will be determined based on the outputs of the activities described under this IPPF.

ya'a pu lal taaba, di ket ka tuma la kpelim be Tenjimbis Paasug la ni ne, ka di sɔɔid ka tuma la dɔlisidi nidib la ne bɔɔd si'el.

Dinzugo, IPPF la maali ye di demis tɔlɔmdim la si'alug, ne ba paasug yela sɔnsug be wada gbavɔ kanɛ ka ti buon ye Free, Prior and Informed Consent (FPIC) la ni, ka di wusa la'as sɔɔ ka tuma la nyaɔi tɔm din nar si'em be Tenjimbis zanlim zi'elis ni. Ne'ɛɔa ne bɔɔd ye di tɔm si'el anɛ: i) Tenjimbis banɛ nar ye ba paas la banid, ba gaansug, ne ba si'alug tuma; ne ii) yiiga veensug lababane mɔr bɔɔrɔm be IPP maalug ni di'esug, dine na sɔɔ ka tuma nwa nyaɔi mɔr tiak-sɔɔ na tis banɛ paasi di ni la, ka me zi tuma tiligir na tis temis la wusa. Tumbane ye ba be IPPF nwa anɛ:

1. Tenjimbis la'asugnam banɛ nar ye ba be tuma nwa zi'elis ni la banid, ba gaansug ne ba paasug be tuma nwa ni, ka ba la'as maal zi'elis banɛ na gur nidib paasug be tuma la me saɔa.
2. Tenjimbis vɔm-bellim girima tisib, hali la'am ne girimbane ka ba mɔr be FPIC wada gbavɔ la ni zaɔ ken tuma nwa ya'avug ni, di ɛɛnbug ni, hali ne di gɔsug tuma ni la wusa.
3. Di na maal tuma nwa davɔ ka duosi di gbɛlima la wusa, la'am paas yɛlbane paad tenjimbis la paasug, ne tumbane na sɔɔ ka ba siak sida tis tuma la wusa ni
4. Di na dɔlis sɔns-sɔɔ ni la'as tɔm ne IPPs tumbane kpelim la be tuma nwa ɛɛnbug saɔa, ka di sɔɔ ka gban'abama dɔl ne tuma la bɔɔrɔm (tembil ben ni, distirik ben ni, kɔɔ su'ulɔm wusa ben ni) ka la'am paas tuma la ɛɛnbug zi'elis banɛ na demis tuma la yela ne ye di ken si'em-si'em. Gban'abama na sɔɔ ka Tenjimbis nyaɔi paas tuma nwa ya'avug ni, di ɛɛnbug ni, ne di gɔsug yela ni, din na niɔ si'em ka tuma la gilli nyaɔi dɔl zi'elis ne wada banɛ tuma la puɔgin an ye sɔ' wusa nyaɔi paasi o meɔ be tuma la nobigir ni la.

Tuma nwa ɛɛnbug (Pin'ilug) saɔa

1. **Dɛɔim gilig gɔs tuma la zin'is la ne be tensieba ni wusa ka nɔ'ɔsi ba fɔɔtɔnam, dine na sɔɔ ka ya ban zin'ibane ni ka saalib be ne zin'ibane ni ka buudi kɔn'ɔb-kɔn'ɔb kɔɔ zin'ibane ni ka tenjimbis be ka lɛɛ pu paas tɔmkɔɔa ni, wɔɔ banɛ ka ba yiis ba be gbavɔ ka paas atan' (3) la ni la.** Tenjimbis banɛ nar ye ba paas tɔmkɔɔa ni la ye ba anɛ banɛ mɔr zanbinbane nwen wɔɔ GCF wada gbavɔ ne gbavɔ kanɛ pin'ili pa'an IPPF Tenjimbisi an sieba la ne pa'al si'em la.
2. **Pin'ilim sɔns ne nimbane ka ba gaans pa'al ye ba anɛ Tenjimbis ka nar ye ba paas tɔmkɔɔa ni, ka dɔlis FPIC wada gbavɔ la ni la'as nidib be tembane ni ka tɔmkɔɔa ye di tɔm la ni n pian'a tuma la yela tisi ba be ba meɔ-buudi pian'ad ni, ne suobane ka ba buudi malima na siaki di titva la ni. Ba la'asug ne ba sɔnsug la nii, maalim sɔns-sɔɔ zi'elis banɛ dɔlis ne zi'elis banɛ ka FPIC dim tis la n sɔns tis nidib la.** Di anɛ sɔnskɔɔa na an dine na pa'al tuon-ken gban'asa banɛ be wusa, wɔɔ Tenjimbis Paasug Gban'ar dine an "Indigenous People Plan (IPP)" la, dine ye di pa'al nimbane na paas tuma nwa ni la kpinnim ne ye di an si'em ne tuma nwa nyɔɔdi ye li an si'em. Di na lɛm pa'ali ba daar wɔɔ tuma ne ye di an si'em ne tuma nwa ne bɔɔd ye ba tɔm si'em-si'em be tuma nwa saɔa.
3. **La'am paas nidib la ieeb ne ba sɔnsug la nii, kɛl ka buudi malima ne ba kisa zaɔ ken tam tuma, tam paamug ne ban meɔdi ba ya si'em la an yɛlkpan be ya sɔnsug la ni, din an**

ye yelbama labaya ni ka ti na dōlis baɲ, ka paam banɛ nar ye ba paas tɔɔma nwa ni la zug, di kas-kas anɛ Simiis la. Nwa la'am paasne banɛ zin'i ye ba niigi ɔnb yaama ka ke ka ba gaad, banɛ goond ken ka lebid, ku'om luga, ne zin'ibane mɔr tɔmmir be buudi malima kɔɔ buudi bellim ni wusa. Yelbama labaya sum ye teɲindim la suɲ gaad-tuon ka ba sobi ba niɲ gbavɲin, di kas-kas anɛ tam la ben dōlisug, hali labaar ya'a nam pu sob niɲ wada gbavɲin kurum. Di ya'a an ye zin'ibama ne babsieba nar ye ba la'am paas tɔumkaja ni, di kas-kas anɛ di ya'a na ta'as ka nidib ku len nyan keɲi ani bee tum tɔɔma tam la anii, tɔɔma la na dōlis wada banɛ nar la ni n ke ka FPIC di'e tam la ka tɔɔma la nan pin'il.

4. **Kel ka IPP wada gbavɲ la maal zi'elbanɛ na bas suor ka Teɲimbiis nyanɲi paas pɔtenra-gban'ar dine leb tɔɔma nwa yela ni, di kas-kas anɛ yelbanɛ na mɔr tɔmmir be ba vom bellim ni.** Di be ye, tensieba nidib ku siak ye ba paasi ba meɲ be tɔumbane mɔr zi'esim wuu tɔumkaja buudi nii, amaa di nar ye ya ke ka FPIC nyan la tum be tɔumbane na zi gu'ub na tis nidib ka ba ku len nyanɲi keɲ bee tum tamnam la zugo.
5. Kel ka Teɲimbiis Paasug la la'am mɔr dap ne pu'ab yela be di ni, ka an dine dōlis ne buudi malima ka me dōlis ne boorom-vikki banɛ be teɲin la. Ti mi'i ye, so' wusa mɔr suor ka o zan'as ye on ku paasi o meɲ be tɔɔma nwa maalug nii, amaa ba siakir na an su'ɲa.
6. **Baɲim davɲ banɛ na be tis Teɲimbiis Paasug la ni, ka kpans baɲ din na daami ba si'em-si'em, ka di dōlisidi fun ne ban sɔns-suɲ maalug la ni.** Di ya'a naam nwen wuu tɔɔma la boodne ye di zi baba bee papa'asug kena, di nad ye si'el maal n ke ka nidib la lieb yinne ka la'as tum ne teɲ la tuon-gatib ne noor yinne.
7. **Gbavɲ kanɛ pa'ani a-la'as-sɔns sɔns-suɲi maan si'em ne Teɲimbiis Paasug laa, paasim nimbanɛ ka tɔɔma la na kpa'ae ba vikki la ne nimbanɛ ka di pu kpa'ae ba vikki la wusa be Teɲimbiis Paasug gbavɲ la ni, maalim IPP gbavɲ kanɛ na gu' Teɲimbiis buudi wusa vom-bellim.** Gban'aban buudi sum ye ba la'am gban'e be tɔɔma la nya'amug saɲa la, ka gosid tɔɔma la wusa ne ye di keɲ si'em-si'em be nidib vom-bellim ni. Di ya'a na nyan, kel ka IPP gbavɲ la la'am paas suobane na ke ka Teɲimbiis la'am paasi ba banɲir ne mi'ilim zaɲ keni ba tɔɔma, ba malima, ne ba pɔtenra an si'em be gbavɲ la ni, ka di kas-kas anɛ dine leb teɲgbavɲ ti'asug gu'ub ni, tam tɔɔma ni, ne la'abane yuudig zan'alisim ni. Kel ka nwa wusa la'am paas gban'abane ye ba la'am be tɔɔma la pa'alug ni la wusa.
8. Gaansim nimmua dim ka ba an tɔɔma la tontɔnib be distirik banɛ ni ka tɔɔma nwa ye di maal la, ka ke ba be temisin la gos ka tɔɔma la ken tuon su'ɲa, ka me suɲ ka teɲ la paasug ne ba sɔnsug be tɔɔma la ni me keɲ tuon titua.
9. Sɔnsim ne tembanɛ ka ba gaans la gos yanami na niɲ si'em maal suobane ka nidib na nyan dōlis pottumi ba sundavɲi an si'el be tɔɔma nwa ni tisi ya wuu dine ka ti buon ye "*Grievance Redress Mechanism* (GRM)" la. Ba tun'e an wuu: i) la'asim tum ne teɲ la tuon-gatib be zaba pansigid tɔɔma suoya ni, ka me tis teɲ la kpeennam la me girima; ii) **maalim suokanɛ ka tɔɔma nwa GRM la an nyain ka so' wusa me na nyanɲi paami ba nok tum tɔɔma be dine an ban na niɲ si'em pottumi ba sundavɲ yela wusa tis ka paam yelmaligir yii di ni ka davɲ sia da be ba buudi malima la nii.**

Tɔɔma la tɔɔma wusa ni

Di sum ye sɔns-suɲ be saɲa wusa tɔɔma nwa maalug saɲa wusa ni, ka ke ka suɲir banɛ be tisid nidib ne tembanɛ paas tɔɔma nwa ni la, davɲsia ya'a ti paae ba, ya tun'e dōlis FPIC

suor la ni n suŋir tis ka kɛ ka di maal. (Nɛ'ɛŋa tɔm bɛnɛ tɔvma 3 la ni, nɛ bɛnɛ mɔr tullum sɔnsɔg nɛ bɛnɛ baŋi ba mɛŋ kɔɔ gbanaa pa'al ye ba anɛ Tɛŋimbiis la)

***Note:** The IPP will be developed and prepared during inception and prior to implementation of the project. In no case shall project activities that may adversely affect Indigenous Peoples take place before the IPP is implemented. Any such activities (i.e., those that may affect Indigenous groups) should be clearly identified. Where other project documents already develop and address issues listed in the above sections, citation to the relevant document(s) shall suffice.*